

ENSI- JA
TURVAKOTIEN
LIITTO

Päihteet ja varhainen vanhemmuus - kuntoutuminen Pidä kiinni® - hoitojärjestelmässä

Miia Pikulinsky

asiantuntija, lapsilähtöinen päihdetyö

23.10.2020

*Jokainen
on turvassa*

”huumevauva, päihdeäiti...”

- Negatiiviset asenteet päihdeongelmaisia kohtaan yleisiä sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöillä
- Asenteet erityisen negatiivisia raskaana olevia päihteidenkäyttäjiä kohtaan
- Neuvolan terveydenhoitajista 30 % ei pysty suhtautumaan empaattisesti raskaana olevaan päihteidenkäyttäjään
- Negatiivinen asennoituminen näkyy elekielessä ja olemuksessa, vaikka työntekijä yrittäisi suhtautua potilaaseen/asiakkaaseen neutraalisti
- Negatiivinen suhtautuminen ei herätä potilaan luottamusta auttajan auttamisenhaluun

Kaikki ”tietävät”, että päihteet ovat sikiölle vaarallisia, mutta...

Vuosittain arviolta noin 6% raskauksia äideillä, joilla on päihdeongelma eli noin 3000-3600 sikiövauvaa on riskissä!

Alkoholin eriasteisesti vaurioittamia syntyy vuosittain 600-3000.

Pikulinsky 2020

Raskaana oleva äiti...

”Ahdistaa niin paljon etten saa henkeä. Pelottaa. Mä en halua enää koskaan käyttää mitään. Mä vihaan tätä ainetta jota mun on pakko käyttää, en halua enää. Koskaan. Ja sitten tulee ne vieroitusoireet ja tottakai mä häviän taas sen taistelun. Nyt istun lattialla yksin ja itken. Vauva kääntyy mahassa ja mä itken lisää. Miksi mä en pysty lopettamaan? Miten meidän käy? Silitän mahan läpi vauvaa ja kuiskaan: Anteeksi. Anna mulle anteeksi.”

Äidin odotusaikaista kiintymistä vaikeuttavia tekijöitä

**Päihdeongelmaisen
äidin odotusaikaista
kiintymistä vauvaan
vaikeuttavia tekijöitä**

(Paiulo 2011)
12

M.Andersson 5/2020

Suunnittelematon raskaus

Ambivalenssi lapsen pitämisen suhteen

Syyllisyys päihteiden aiheuttamista haitoista

Epävarmuus lapsen terveydestä

Omat terveysongelmat ja jaksamattomuus

Aiemmin syntyneiden lasten huostaanotot

Psyykkinen oireilu tai häiriö

Elämäntilanteen kaoottisuus ja taloudelliset ongelmat

Päihdevaikutukset äidin tiettyihin aivotoimintoihin

Varhaiset ja elämänaikaiset traumakokemukset

Negatiiviset mielikuvat vauvasta ja vanhemmuudesta

Heikot tai idealisoidut mielikuvat vauvasta ja vanhemmuudesta

Heikko sosiaalinen tuki, parisuhdeongelmat

Pikulinsky 2020

Äidin odotusajan stressin merkitys syntyvälle lapselle (Hasse Karllson, Linnea Karllson)

- Stressinsäätelyjärjestelmien kehitys alkaa jo sikiökehityksen aikana
- Äidin raskaudenaikainen **voimakas stressi**
 - > sikiölle ylimäärä stressihormoneja
 - > lapsen stressinsäätelyjärjestelmän pysyviä muutoksia

Pikulinsky 2020

Kuva:Pixabay

Päihdeongelman vaikutus vauvaan ja vanhemmuuteen

- Äidin päihteiden käyttö on aina riski sikiön kehitykselle ja varhaisella hoitoon hakeutumisella on ratkaiseva merkitys syntyvälle lapselle
- Päihteinen elämäntapa vaarantaa sikiön ja vastasyntyneen lapsen turvallisten kasvuolosuhteiden muodostumisen
- Sikiöaikana päihteille altistetut / altistuneet vauvat ovat usein itkuisempia ja hankalahoitaisempia.
- Syntymän jälkeisellä hoivalla on suuri merkitys lapselle
- Erityisen suuri hoidon ja tuen tarve

Kuva Pixabay

Pikulinsky 2020

Kaikki se hyvä, joka vauvalle kuuluu..

- Päihteet vaikuttavat aivojen mielihyväjärjestelmään lisäten dopamiinin tuotantoa elimistössä.
- Kun riippuvuus on kehittynyt, päihteet on vallannut mielihyväjärjestelmän, joka normaalisti on tarkoitettu vauvalle
- Vauva tuo luonnollisesti mielihyvää äidille, jonka mielihyväjärjestelmä ei ole häiriintynyt päihteidenkäytön vuoksi.
- Vauva tarvitsee tilaa äidin mielessä ja tässä tilanteessa äiti tarvitsee apua raivatakseen tilaa omassa mielessään.
- Työskentelemällä yhtä aikaa äitiyden ja päihdeongelman kanssa voidaan saavuttaa tilanne, jossa äiti kykenee miettimään vauvan kokemusta ensin, oman toimintansa vaikutusta siihen ja sitten muuttamaan omaa käyttäytymistään vauvan kannalta parhaaksi -> RF -työote

Kuva Pixabay

Pikulinsky 2020

Vanhemman ja lapsen välisen suhteen merkitys

- Elämän ensimmäisten vuosien pitkäkestoisilla ihmissuhteilla, niissä olevilla ilmiöillä ja sen laadulla, on pitkäkestoinen merkitys lapsen kehitykseen.
- Ei mielipidekysymys vaan tieteellisesti tunnustettu fakta
- <https://www.youtube.com/watch?v=LXF07ocnTuA> (Salo 2016)

Miksi hoitaa sekä päihdeongelmaa että varhaista vuorovaikutusta yhtä aikaa?

- Lapsen aivojen kehitys, kiintymyssuhteen laatu ja koko lapsen kehitys tapahtuu oleellisesti varhaisten vuorovaikutussuhteiden varassa
- Vanhemman päihteettömänä pysyminen tai toipuminen riippuvuudesta ei yksinään takaa riittävää vanhemmuutta
- Päihdeongelma on kietoutunut vanhemmuuden ja varhaisen vuorovaikutussuhteen ongelmiin ja sen irrottaminen lapsiperheen arjesta ja lapsen tarvitsevuudesta ei useinkaan onnistu
- Vanhemman aktiivinen päihdeongelma vie tilan lapselta, jolloin lapsen hyvinvointi, tarpeet ja turvallinen kasvuympäristö vaarantuvat -> vanhemman tarpeet menevät lapsen tarpeiden edelle

Pikulinisky 2020

Kuva Pixabay

Valtakunnallinen Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä

Ensi- ja turvakotien liiton valtakunnallinen hoitojärjestelmä päihdeongelmallisille odottaville äideille ja vauvaperheille, joka on vaativaa sosiaalipalvelua

- Helsingissä (Oulunkylän ensikoti ja avopalvelu Pesä)
- Espoossa (Ensikoti Helmiina ja avopalveluyksikkö Esmiina)
- Turussa (Ensikoti Pinja ja avopalveluyksikkö Olivia)
- Kuopiossa (Ensikoti Pihla ja avopalveluyksikkö Amalia)
- Kokkola (Ensikoti Iida ja avopalveluyksikkö Liina)
- Rovaniemi (Ensikoti Talvikki ja avopalveluyksikkö Tuulia)
- Jyväskylä (avopalveluyksikkö Aino)
- Oulussa (Ensikoti Orvokki)
- Lahdessa (avopalveluyksikkö Jannika)
- Kouvolassa (avopalveluyksikkö Nuppu)

+ Hoitojärjestelmän koordinaatio - ja kehittämiskeskus

Pidä kiinni -kuntoutuksen kokonaisuus

- Kuntoutusmalli, jossa yhdistetään varhaisen vuorovaikutuksen ja vauvaperheen arjen tukeminen sekä päihdekuntoutus = **vauvalähtöinen päihdekuntoutus**.
- Kuntoutuksen kokonaisuuden muodostavat ensikotikuntoutus ja avopalvelukuntoutus. Avopalveluissa tehdään myös etsivän ja matalan kynnyksen työtä.
- Tutkimusten mukaan tuloksia tuottaa tiivis hoitomalli edellyttäen, että kuntoutusjakso on riittävän pitkä.
- Kuntoutusjakson alkaminen mahdollisimman varhain odotusaikana tärkeää varsinkin lapsen kannalta
- Ensikotikuntoutus vähintään 6kk ja sen jälkeen avopalvelujakso, joka kuukausien – vuosien pituinen (ad.3v)

Odottavan äidin tilanne hoitoon tullessa...

”Elikkä tilanne oli aika paha, 8 vuotta olin käyttänyt kovia aineita, amfetamiinia, heroinia, subutexia, kaikkea mahdollista suonensisäisesti. Vointi oli tosi huono ja mahdollisuus pitää lapsi oli joko tai. Et pääsin sit tänne hoitoon. Mulla oli B-hepatiitti, C-hepatiitti, erittäin huono ravitsemus, pelkkää aineiden käyttöä ja hyvin yksipuolinen ravinnon saanti, joten vointi oli todella huono. Kaikki tippui, hampaat ja hiukset ja elimistö voi todella huonosti.”

(Pikulinsky & Tammivuori 2014)

Pidä kiinni -hoitojärjestelmän tavoitteet

- **Sikiövaurioiden** ehkäiseminen ja minimoiminen tukemalla äidin päihteettömyyttä raskausaikana
- Vanhempien päihteettömyyden tukeminen vauvan syntymän jälkeen
- Toimivan **vuorovaikutuksen** syntyminen äidin ja vauvan välille
- **Vauvan terve kehitys**
- **Arkielämän taitojen** hallinta niin, että vanhempi selviytyy päivittäisestä elämästä lapsensa kanssa
- Päihteitä käyttävien vauvaperheiden **kohtaamisen** tukemisen ja hoitoon ohjaamisen kehittäminen sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Pikulinsky 2020

Pidä kiinni® - Etsivän ja matalan kynnyksen työ

- Tarjoaa tukea, tietoa ja ohjausta raskaus- vauva- ja pikkulapsiajan päihteiden käyttöön liittyvissä asioissa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa
- Edistää tukea tarvitsevien perheiden kohtaamista, avun saamista ja päihteistä puhumista
- Pyrkii olemaan tavoitettavissa perheille, joita palvelujärjestelmä ei tällä hetkellä tunnista avun tarvitsijoiksi tai joille palvelut ovat vaikeasti saavutettavissa

Jalkautuva työ

- Työntekijät jalkautuvat esim. sote- ja perhekeskuksiin, neuvoloihin, terveysneuvontapisteisiin tai perhekahviloihin
- Tavoitteena tiedon, tuen ja ohjauksen antaminen vanhemmuuteen ja päihteiden käyttöön liittyvissä asioissa sekä puheenaiheen arkipäiväistäminen

Matalan kynnyksen tapaamiset

- Maksuttomat ja tarvittaessa anonyymit tapaamiset päihteiden käytön riskissä oleville raskaana oleville, vauva- ja pikkulapsiperheille
- Tapaamisten sisältö määräytyy perheen tarpeista. Työntekijät voivat antaa tietoa, tukea ja tarvittaessa ohjata muihin palveluihin

”Perheiden parhaaksi päihdeasioissa” -society

- ”Perheiden parhaaksi päihdeasioissa” -Facebook-sivu antaa tietoa raskausvauva- ja pikkulapsiajasta sekä päihteiden käytöstä
- ”Pidä kiinni - Ammatillaiset perheiden parhaaksi päihdeasioissa” -Facebook-ryhmä kokoaa yhteen ammattilaisia, jotka kohtaavat työssään perheitä, joissa päihteet haittaavat arkea

Vauvaperhe ja päihteet - chat

- Anonyymi chat-palvelu, jossa vastaamassa ovat lapsilähtöisen päihdetyön ammattilaiset
- Osoitteessa www.vauvaperhe.fi sekä www.ensijaturvakotienliitto.fi

Pikulinsky 2020

PÄIHDEONGELMIEN HOITON ERIKOISTUNEET YKSIKÖT

Pikulinsky 2020

Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä

Hoidon keskeiset elementit ovat:

- Kunnioittava suhtautuminen asiakkaaseen ja asiakkaan osallisuus
- Varhaisen vuorovaikutuksen ja vanhemmuuden tukeminen
- Päihdekuntoutus
- Omaohjaajatyöskentely
- Yhteisökuntoutus
- Porrastusmalli
- Reflektiivinen työote (äidin mentalisaatiokyvyn vahvistaminen)

Pikulinsky 2020

Yhteisö muutosta tukemassa

- Pidä kiinni- kuntoutus perustuu yhteisökuntoutukseen
- Yksiköiden yhteisökuntoutuksen perusta on yhdessä tekeminen ja asioiden käsitteleminen yhdessä
- Tämä tarkoittaa kaikkien osallistumista, yhteisvastuuta yhteisön toiminnasta ja vastuuta omasta ja toisten kuntoutumisesta
- Yhteisö muodostuu asiakkaista sekä henkilökunnasta, ja kaikki yhteisön jäsenet vastaavat toiminnastaan toisille jäsenille
- Yhteisökuntoutuksen avulla pyritään kohti uudenlaista toimintamalleja vanhempana ja irti päihteiden käytöstä. Kaikki toiminnot, ihmissuhteet ja sosiaalinen vuorovaikutus tukevat toipumista ja ”oikeaa tapaa elää”
- Ulkoinen motivaatio/vaatimus+ rajat ja yhteisön esimerkki+ palaute = realistinen kuva omasta tilanteesta

Kuntoutuksen rakenteet haastavat aluksi..

”Sitten ne kaikki säännöt, et sä teet niinku silloin, et yhtäkkiä joku aikataulutti kokonaan sen arjen. Siis se oli niin kauhee shokki, et sen mä muistan. Se oli niin ku se kaikkein ahdistavin mulle, ehkä että niin ku ulos ei saanu mennä. Toisaalta olihan se ihan hyvä, koska kuitenkin oli riippuvainen... Oishan siinä voinu olla omat riskinsä, mutta en mä sitä silleen nähnyt.”

(Pikulinsky & Tammivuori 2014)

.. ja auttoivat loppupeleissä

”Kyl ne vaikutti niin paljon kuitenkin, ja se sen [työntekijä] tiukkuus, ja kun oli semmoset rajat sitten, niin siin oli kuin olisi ollu itse lapsi silloin. Pääsi jotenkin turvallisesti käymään niitä asioita läpi, ja kun tuli se luottamussuhde siihen niin. Koska se on sitten niin kun mun yks elämän tärkeimmistä suunnan muuttajista tai niin kun, mikä on ollut just näissä käännekohdissa. Se [lähityöntekijä] oli ehkä ensimmäinen, niin kun normaali henkilö, mihin sai sen luottamuksen tai niin kun väärältä puolelta oleva henkilö, mihin sai sen luottamuksen. Kun teidän niin kun edustitte sitä virkavaltaa, niin oli niin kun te vastaan me.”

Vanhemman reflektiivinen kyky (mentalisaatio)

- Taustalla tutkimukset, ettei 'yleinen' tuki vanhemmuuteen eikä pelkkä raittius auta
- Tutkimukset viittaavat, että vanhemman rf-kyky on tärkeä hoidon tuloksellisuuden kannalta
- **Kyky ymmärtää toisen käyttäytymistä, sen takana olevia tunteita, käyttäytymisen tarkoituksenmukaisuutta ja ennustettavuutta + kyky kannatella, säädellä, kokea tunteita**
- Tutkimusten mukaan päihdeongelmaisilla vanhemmilla rf-kyky matalampi
- Pohjana oma varhainen vuorovaikutussuhde

Reflektiivinen työote

- Kehitetty toimintaan sopivaa reflektiivistä työotetta, jolla yhä tietoisemmin tuetaan äitiä, vauvaa ja suhdetta.
- Päihdekuntoutuksen ja vv:n tukemisen yhdistää rf-ajattelu: - yhteisökuntoutuksessakin tutkitaan omia tunteita, ajatuksia ja oman toiminnan vaikutuksia toiseen
- Vertaistuen arvo
- Kaikki Pidä kiinni -yksiköt koulutettu reflektiivisen työotteen prosessikoulutuksella 2008-2012

Vastuu

Vahvistaminen

Toivo

Motivaatio

- Päihdekuntoutuksen tavoite on saada kuntoutujan **oma motivaatio heräämään**. Sisäisessä motivaatiossa halu kuntoutua tulee ihmisestä itsestään. Ulkoisessa motivaatiossa ihminen toimii ulkoisen paineen tai palkkion takia. Ulkoinen motivaatio voi kääntyä sisäiseksi motivaatioksi.
- **Ennen kuntoutusta ei tarvitse olla omaa motivaatiota**
 - Ulkoinen motivaatio (esim. lapsi) voi auttaa jonkun kohdalla pitkän aikaa
 - Sisäinen motivaatio kuntoutumiseen voi herätä vasta myöhemmin
 - Kuntoutusjakson aikana näkyvä muutos ei välttämättä ole ulkoisesti suuri, mutta se voi silti olla merkityksellinen - tarvitaan aikaa ja kärsivällistä rinnalla kulkijaa

Päihteitä käyttävien odottavien äitien hoito todella kannattaa

- Raskausaika on erityinen mahdollisuus kuntoutua päihteiden käytöstä ja muuttaa elämää
- Naisen fysiologiset, sosiaaliset ja psykologiset muutokset ja mullistukset, ns. kolmas mahdollisuus
- Avoimuus muutokselle, elämän arvot muuttuvat
- Parempi kosketus tunteisiin ja tiedostamattomaan
- Alttius psyykkiselle oireilulle
- Äitinä ja lapsena olemisen mielikuvat aktivoituvat ja myös kokemukset omasta lapsuudesta ->tästä syystä myös suuri tuen tarve

Mikä on hoidon hyvä tulos?

Vanhempi:

- kykenee riittävän hyvään vanhemmuuteen eli arki, ravinto, hoiva, turvallinen kiintymyssuhde
- päihderiippuvuudesta vapautuminen

Vauvan kannalta

- on saanut hyvää hoivaa, kykenee vuorovaikutukseen ja kehitys etenee hyvin

Hoidon tulos voi olla vauvan kannalta hyvä, vaikka huostaanotto tapahtuisikin
>>>> hyvin hoidettu huostaanotto

Erittäin hyviä tuloksia

- 2/3 ensikodissa (ja useampi avopalveluyksiköissä olleista) äideistä kuntoutuu niin, ettei lasta tarvitse huostaanottaa
- Suurin osa ensikotikuntoutuksessa olleista äideistä elää päihtetöntä elämää yhdessä lasten kanssa.
- Lapset ovat lastenpsykiatrian arvion mukaan 1-vuotiaina normaalin kehityksen rajoissa ja huomattavan terveitä.
- Äidit välttyneet vakavilta retkahduksilta.
- Kuntoutus mahdollistanut elämänmuutoksen.

Vanhemprien kokemuksia hoidon loppuvaiheessa...

- ”Se vastaanotto täällä Pidä kiinni -ensikodissa oli niin ihana, et se niin kuin imas sellaiseen lämpimään syleilyyn, et sinne halus jäädä toipumaan. Se auttoi mua, se kohtaaminen. Et se, et otettiin vastaan sellasena riekaleena kun tuolta kadulta tulee, et se oli mahtavaa.”
- ”Se oli parasta, mitä mulle oli ikinä tapahtunut. Kuntoutuminen lähti alkuun teidän kanssa, olin siellä turvassa ja jatkoin samaa rataa kuntoutuksen jälkeen.”

(Pikulinsky & Tammivuori 2014)

Merkittäviä säästöjä

- Hoitojärjestelmän kustannukset ovat noin 8.5 milj. euroa/v (kuntoutus 250 perheelle)
- lasten sijoittaminen vuodeksi olisi 12,5 milj. euroa
- Äitien päihdehaittojen kustannukset vuodessa olisivat 4 milj. euroa
- Ei tarvetta lasten pitkäaikaiseen sijoittamiseen (->18 v), joka maksaisi 163 milj. euroa
- Äitien eläkeikään olevissa päihdehaittakustannuksista kertyisi 160 milj. euroa
- Äidit kuntoutuvat työkykyisiksi: säästö eläkeikään mennessä 105 milj. euroa
- Äidin ja vauvan sijoittaminen ensikotiin vuodeksi maksaa n.180 000e

Mistä huoli tällä hetkellä?

- Tutkimustietoa raskausajan ja vauvavaiheen merkityksestä on nykypäivänä paljon saatavilla
- Kuitenkin raskausaikana hoitoon ohjattujen määrä on laskenut viime vuosina merkittävästi
- Perheiden vanhemmille saatetaan tarjota valinnanmahdollisuuksia sellaisessa tilanteessa, jossa vanhemmat eivät päihdeongelman takia kykene tekemään lapsen turvallisen kehityksen kannalta oikeaa päätöstä
- Mihin häviää viranomaisten päätöksissä tutkittu tieto?

Pikulinsky 2020

Mitä korona toi tullessaan?

- Osa lapsiperheiden palveluista väheni keväällä tai tapaamisia hoidettiin etänä
 - Kuntien taloudet kiristyivät ->pääsevätkö perheet hoitoon ja jos pääsevät, milloin ja millaiseen?
 - Raskaana olevat ja pienten lasten vanhemmat jäivät enemmän yksin -> ymmärrys ongelmasta häviää?
Puhe motivaatiosta nostaa päätään
- >Kuka näkee päihteitä käyttävien raskaana olevien äitien ja pienten lasten vanhempien lasten hädän? Mitä kaikkea jää piiloon?

Pikulinsky 2020

Haaste: mitä voit omalta osaltasi tehdä, että päihteitä käyttävät odottavat äidit tunnistetaan varhain ja ohjataan avun piiriin?

Pikulinsky 2020

Lopuksi

- Odotus- ja vauva-aika on erityinen mahdollisuus kuntoutua vaikeastakin päihdeongelmasta -> Lapsen kannalta tämä tarkoittaa elämää vanhempien kanssa, jotka pystyvät turvaamaan hänen terveen kehityksen
- Vauvalle ensimmäinen ikävuosi on aina KORVAAMATON
- Ensimmäisen elinvuoden aikana saavutettu hyvä varhainen vuorovaikutus suojaa ja luo pohjan ihmisen koko myöhemmälle kehitykselle
- Lähtötilanteesta ei voi ennustaa, kuka tulee kuntoutumaan

Pikulinsky 2020

”Mulla on kaikki hyvin, tosi paljon paremmin kuin oisin ikinä osannut kuvitellakaan, et mulla on ihana koti, ja mulla on ihana perhe, ja mulla on ystäviä, ja mä oon niin kuin käynyt koulun tai siis sen ammatin, mitä mä oon halunnut. Mulla on kiva työpaikka. Elämä on hyvin, ja mä oon tosi onnellinen.”

(Pikulinsky & Tammivuori 2014)

Pikulinsky 2020